

Koronasta kasvun tielle

**SAK:n puheenvuoro koronakriisin opetuksista
paremman normaalin aikaan**

Lisätietoja

Elinkeinoasioiden päällikkö

Lauri Muranen

lauri.muranen@sak.fi

**#parempi
normaali**

Sisällys

Johdanto.....	4
Koronakriisi ja kansainvälinen talous	7
Eurooppalainen talouspolitiikka kriisinhoidon työkaluna.....	10
Suomen talous ja työllisyys nousuun elvytyksellä ja aktiivisella elinkeinopolitiikalla	13
Ilmasto- ja ympäristöinvestoinnit sekä oikeudenmukainen siirtymä	17
Työllisyys kasvuun osaamispäätöksillä ja työvoimapolitiikkaa kehittämällä.....	19
Yritystuet	23
Veropohjaa tiivistettävä pidemmällä aikavälillä	24
Johtopäätökset / loppusanat	25

Johdanto

Koronakriisi on mullistanut maailman vain muutamassa kuukaudessa. Kriisin luonteen vuoksi vertailut aiempiin koettelemuksiin eivät päde. Terveyskriisistä on muotoutumassa inhimillinen ja taloudellinen kriisi, kun miljoonat ihmiset ympäri maailman ovat menettäneet työnsä ja toimeentulonsa.

Maa toisensa jälkeen on sulkenut rajojaan ja asettanut rajoituksia ihmisten normaalille toiminnalle. Kriisiin on alusta asti kuulunut epävarmuus edes lähitulevaisuudesta – taloustieteilijät ovat kääntäneet ennusteitaan alaspäin lähes viikoittain, kun yhä uusia ennakoimattomia vaikutuksia on paljastunut.

Kriisi on myös tuonut esiin työmarkkinoiden eriarvoisuuden eri muotoja. Vaikka Suomessa on viimeisimpien tietojen mukaan noin 60 prosenttia väestöstä siirtynyt etätöihin, ovat monet suorittavat tehtävät jatkuneet riskeistä ja epävarmuudesta huolimatta ennallaan. Nämä työntekijät ovat osaltaan pitäneet suomalaisen yhteiskunnan käynnissä ja taanneet sen, että kuljetukset ja vienti eivät ole takkuilleet, kaupat ovat pysyneet auki ja sairastuneista on kyetty pitämään huolta. Kriisi on osunut suhteettoman voimakkaasti naisvaltaisille aloille, kuten ravintola- ja matkailualoille. Kriisistä noustessa on kiinnitettävä erityishuomiota näiden alojen elpymiseen.

Koronasta johtuva lomautusaalto on aiheuttanut vaikeuksia lukemattomalle määrälle työntekijöitä sekä heidän perheenjäsenilleen. Huoli työntöön turvallisuudesta sekä omasta ja läheisten terveydestä on monessa työssä läsnä, kun työtä tehdään kontaktissa muiden ihmisten kanssa, kuten esimerkiksi asiakkaiden, potilaiden tai työkavereiden.

Tällä hetkellä on vielä hämärän peitossa, kuinka nopeasti yhteiskunnat voivat palata edes jossain määrin normaalia muistuttaviin olosuhteisiin. On todennäköistä, että epidemia tulee aaltoilemaan yhteiskuntien avautumisen ja tautitapausten nousua seuraavien rajoittamisten tahdissa. "Uusi normaali", ainakin toistaiseksi, tarkoittaa elämistä tämän epävarmuuden kanssa.

On todennäköistä, että kevään 2020 kaltaista yhteiskuntien totaalista sulkemista ei koronaviruksen vuoksi tulla näkemään uudestaan vaan epidemiaa torjutaan täsmällisemmin ja vähemmän ihmisten arkielämää sekoittavin keinoin. Joudumme siis opettelemaan elämään sen tosiasian kanssa, että virus on keskuudessamme mahdollisesti jopa useita vuosia, kunnes tehokas rokote löytyy tai saavutamme riittävän laumasuojan tautia vastaan.

Toistaiseksi on myös mahdotonta ennustaa ihmisten käyttäytymistä – miten pian ihmiset uskaltavat palata koronaepidemiaa edeltäviin toimintatapoihinsa. Lopulta tämän luottamuksen palautuminen on taloudellisen elpymisen käynnistymisen kannalta jopa tärkeämpää kuin rajoitusten poistuminen. Siten on ensiarvoisen tärkeää kyetä laatimaan oikeanlaiset ohjeet ja suuntaviivat politiikan, talouden ja työelämän osalta, jotta kykenemme jatkamaan elämäämme mahdollisimman turvallisesti ja vähäisin häiriöin.

Kansalliset toimet eivät yksin ole riittäviä sen paremmin epidemian hallinnan kuin taloudellisen toipumisenkaan suhteen. Globaalin ja alueellisten keskinäisriippuvaisuuksien vuoksi kriisistä on mahdollista nousta vain yhdessä – jos Suomen vientimarkkinat eivät vedä, säteilee se suomalaisiin vientiyhtiöihin alihankintaketjuineen. Vaikka Suomi onnistuisi kansallisesti epidemian hallinnassa ja voisi avata yhteiskuntaansa muita aiemmin, ilo tästä jää rajalliseksi, mikäli vientimarkkinamme ovat edelleen terveydellisessä tai taloudellisessa kaoksessa.

Kriisin luonteen vuoksi sen jälkihoitoon eivät päde samat keinot kuin mitä olemme nähneet esimerkiksi 1990-luvun laman tai finanssi- ja eurokriisin hoidossa. Taloudellisen laman syyt ovat myös erilaiset. Kriisi ei liity suomalaisen työn suhteellisen kilpailukyvyyn heikkenemiseen tai kannusteisiin. Siksi kriisin ratkaisua ei lähtökohtaisesti ole löydettävissä näistä suunnista.

Suomalainen työmarkkinajärjestelmä on osoittanut kriisin aikana toimivuutensa ja nopean reagointikykyänsä. Työmarkkinaosapuolet ovat neuvotelleet kaksi koronakriisiin liittyvää työelämän kriisipakettia.

Väliaikaisilla lomautussääntöjen joustoilla on pyritty ehkäisemään massiivisia irtisanomisia, ja toistaiseksi tässä tavoitteessa on onnistuttu. Suomalaista lomautusjärjestelmää on kiitetty siitä, että jopa satojen tuhansien lomautettuna olevien ihmisten työsuhteet eivät ole katkenneet, kuten on käynyt esimerkiksi Yhdysvalloissa¹. Kriisi on muistuttanut meitä siitä, että suomalainen työmarkkinajärjestelmä toimii parhaiten yhdessä sopien, ylhäältä päin pakotettujen rakennemuutosten sijaan.

On selvää, että maailman muuttuessa myös työmarkkinoiden pelisääntöjen on kehityttävä, mutta koronakriisistä noustessa on oleellista muistaa ne periaatteet, joilla maailman toimivinta yhteiskuntaa on vuosikymmenten ajan rakennettu.

Kriisi on muistuttanut meitä myös siitä, että valtiot ovat viime kädessä ainoa toimintakykyinen poliittinen yksikkö, kun on kyse ihmisten turvallisuudesta ja suojelemisesta. Lisäksi valtiot ympäri maailman ovat pyrkineet tukemaan ongelmiin joutuneita yrityksiä ja työntekijöitä. Suomessakin yrityksille jaettavat tuet ovat nousseet jo miljardiluokkaan². Vaikka yritystukien jakamiseen on liittynyt ongelmia, on niiden tarve ollut toistaiseksi ymmärrettävää – tuilla pyritään estämään konkurssi- ja työttömyysaalto, jonka taloudelliset seuraukset olisivat tukilaskuakin haitallisemmat.

Suomen oman kansantalouden tilanne tulee olemaan kriisin jälkeen huomattavasti heikompi kuin sitä ennen. Julkisen sektorin velkaantumisaste suhteessa bruttokansantuotteeseen voi nousta kriisiä edeltävästä noin 60 prosentista jopa 100 prosenttiin³. Tämä on toistaiseksi vain arvailua, joka on

¹ Yhdysvalloissa työttömyys on noussut tammikuun 3,6 prosentista 14,7 prosenttiin huhtikuussa

² Suorat tuet 4,3 miljardia euroa, lainatakaukset 12 miljardia euroa

³ Vihriälän raportti

alttiina monelle epävarmuustekijälle aina rajoitusten kestästä kasvun käynnistymiseen.

Huomionarvoista on verrattain laaja konsensus velkaantumisen tarkoituksenmukaisuudesta ja välttämättömydestä. Vaihtoehtona olisi konkurssi- ja työttömyysaalto, joka söisi tulevan kasvun eväät ja aiheuttaisi automaattisten vakauttajien toiminnan myötä jopa pahemman julkisen talouden vajeen. Velanhoitoa helpottavat myös näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa todennäköisesti matalana pysyvät korot.

Edellä mainituista syistä velan lopullista tasoa tärkeämpää on huolehtia sen käytöstä talouden kasvua tukeviin kohteisiin ja vaikuttaa Suomen ja EU-tason poliittisilla ratkaisuilla siihen, että emme pitkitä talouden taantumaa liian nopeasti kiristyvällä finanssipolitiikalla. Talouskriisiä ratkaistaan parhaiten samanaikaisella yhteiseurooppalaisella elvytyksellä, joka kohdistuu välttämättömiin kohteisiin, kuten infrastruktuurin, ilmastotoimenpiteisiin ja osaamisen kehittämiseen.

Ennen kriisiä työllisyysasteen kasvattaminen oli Suomen hallituksen keskeinen tavoite. Tämän tavoitteen tärkeys ja merkityksellisyys eivät ole kadonneet mihinkään. Keinoja on kuitenkin tarkistettava vastaamaan muuttunutta todellisuutta. Työvoiman tarjonta ei ole enää ongelma, kun työnhakijoita on valtavasti aiempaa enemmän. Ongelmaksi on noussut työpaikkojen vähyys. Työpaikkoja ei synny työttömyysturvan ehtoja kiristämällä vaan ennen muuta luomalla kysyntää ja markkinoita.

Elvytysvaiheen jälkeen politiikassa on käännettävä kaikki kivet myös uusien tulonlähteiden löytämiseksi. Miljardien eurojen yritystukipaketin jälkeen oikeutusta kilpailua vääristäville yrityksille ei enää ole.

Hallituksen on kyettävä tiivistämään rakoillutta veropohjaa ja tarkastelemaan tulo- ja osinkoverotusta kokonaisuutena. Talouden tasapainotus tulee todennäköisesti tarkoittamaan leikkauksia, mutta työkalupakkiin on otettava mukaan myös sellaiset veronkorotukset, joilla on mahdollisimman vähän haitallisia vaikutuksia työllisyyteen, investointeihin ja välttämättömään kulutukseen.

Tämä puheenvuoro avaa Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön näkemyksiä koronan aikaiseen ja jälkeiseen maailmaan. Raportissa esitellään näkemyksiä ja toimenpiteitä, joilla koronakriisistä on mahdollista toipua oikeudenmukaisella ja kestäväällä tavalla.

Kriisin epidemiologiseen ulottuvuuteen puheenvuorossa ei oteta kantaa. Luotamme, että viranomaiset ja heihin tukeutuva hallitus tekevät terveyskiriisin hoitamiseksi toimenpiteet parhaan tietämyksen mukaan.

Keskeiset linjaukset

- Kriisi on osoittanut kollektiivisten sosiaaliturvajärjestelmien sekä neuvottelukykyisen ay-liikkeen merkitystä – yritykset heikentää hyvinvointivaltiota tai ammattiyhdistysjärjestöjä kriisin varjolla ovat haitallisia.
- Väliaikaiset työmarkkinoiden joustot ovat ehkäisseet irtisanomis- ja konkurssiaaltoa. Samalla ne ovat tukeneet toimeentuloa ja työllisyyttä.
- Neuvottelu- ja sopimuskyvyn sekä luottamuksen merkitys työelämässä korostuu rajoitusten purkautuessa.

Koronakriisi ja kansainvälinen talous

Koronakriisin keskellä on lähes unohtunut, että maailman talousjärjestelmän valuvioista keskusteltiin laajalti jo syksyllä 2019. Kapitalismin perustavanlaatuisen kriisin nosti, lukuisien tutkijoiden kuten Thomas Pikettyn lisäksi näyttävästi esiin arvostettu talouslehti Financial Times⁴, jossa peräänkuulutettiin toimenpiteitä kasvavan eriarvoisuuden ja ympäristöongelmien torjumiseksi sekä kyseenalaistettiin pelkkään omistaja-arvoon perustuvan arvonluonnin tavoittelu. Myös kansainvälinen kauppapolitiikka oli myllerryksessä jo ennen koronapandemiaa erityisesti Kiinan ja Yhdysvaltain vastakkainasettelun vuoksi.

Edellä mainitut ongelmat eivät ole kadonneet mihinkään poikkeustilan aikana tai sen jälkeen. Pandemian aiheuttaman talouskriisin vaikutukset osuvat eri väestöryhmiin epätasaisesti kärjistäen eriarvoisuuskehitystä entisestään, kuten tapahtui finanssikriisinkin seurauksena. Erityisen voimakkaasti nämä ongelmat ovat kohdanneet maita, joissa ammattiyhdistysliike on heikko ja osittain sen vuoksi yhteiset vakuutusjärjestelmät ja hyvinvointivaltion palvelut puutteellisia.

Globaalille taloudelle tärkeässä Yhdysvalloissa pandemia on paljastanut vakavia puutteita terveydenhuollossa ja työntekijöiden suojelussa – harvoilla työpaikoilla on mahdollisuus esimerkiksi palkalliseen sairauslomaan. Siten toimeentulonsa puolesta pelkäävät työntekijät eivät ole jääneet sairastamaan kotiinsa, vaarantaen siten tarpeettomasti kollegoitaan. Lisäksi työttömäksi jääneet työntekijät ovat lähes täysin oman onnensa ja säästöjensä varassa heikon työttömyysturvan vuoksi.

Koronapandemia on herättänyt myös huolen siitä, että markkinoiden tehokkuuden maksimointiin tähdännyt kehitys on mennyt paikoin liian pitkälle eikä riskejä kyetä enää hallitsemaan. Näkyvintä huolta on kannettu terveydenhuollon kriittisten suojavälineiden saatavuudesta. Tehokkaat

⁴ <https://www.ft.com/content/5a8ab27e-d470-11e9-8367-807ebd53ab77>

toimitusketjut ovat osoittautuneet hätätilanteessa häiriöherkiksi, jonka lisäksi kansainväliset säännökset eivät ole kyenneet varmistamaan sujuvaa kauppaa.

Epidemian painopisteen siirtyessä lähitulevaisuudessa mitä todennäköisimmin niin sanottuihin globaalin etelän maihin, taloudellisen eriarvoisuuden ongelmallisuus korostuu entisestään. Jo valmiiksi taloudellisesti ja hallinnollisesti hauraat yhteiskunnat saattavat ajautua erittäin vakaviin kriiseihin, jotka pahimmillaan kääntävät inhimillistä kehitystä taaksepäin. Tästä on jo merkkejä, kun YK:n ruokaohjelma WFP varoitti nälkää näkevien määrän kasvamisesta⁵.

Kriisi osoittaa kattavien hyvinvointipalveluiden, sosiaaliturvan ja toimivan työmarkkinajärjestelmän merkityksen yhteiskuntien toimintakyvyn säilyttämisessä myös poikkeustilanteissa. Niiden maiden, joiden turvaverkot ovat heikot, kansalaiset kohtaavat kriisin vaikutukset erityisen rajuina ja niissä myös työttömyys on noussut nopeimmin.

Ammattiyhdistysliikkeen merkitys tämän turvan luojana, ylläpitäjänä ja kehittäjänä tulee esiin erityisesti työntekijöiden aseman osalta. Esimerkiksi ruotsalaisen ajatuspaja Futurionin hiljattain julkaisemassa selvityksessä todettiin, että työntekijöiden palkkakehitys olisi ollut selkeästi heikompaa ja eriarvoisuuskehitys voimakkaampaa ilman liittojen tekemää työtä⁶.

Pandemian vaikutuksista toipumisessa tulisi tätä taustaa vasten selvästi korostaa työelämän oikeuksia ja valtioiden vastuuta kansalaistensa terveydestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta.

Suomelle voimakas ja toimintakykyinen Euroopan Unioni on ensiarvoisen tärkeä. EU:n tehtävänä on jatkossakin puolustaa sääntöperusteista vapaakauppaa, mutta ei hinnalla millä hyvänsä. Erityinen huomio tulee kiinnittää muun muassa siihen miten Kiina on noussut keskeiseksi globaaliksi talouden keskuksiksi viimeisen 30 vuoden aikana.

Kiinan taloudellinen nousu on monella tapaa menestystarina. Maan kasvavan voiman tulee kuitenkin tarkoittaa myös lisääntyvää vastuuta järjestelmän kestävydestä ja reiluudesta. Kiina kiertää vapaakaupan pelisääntöjä tukemalla omia yrityksiään muun muassa keinotekoisien alhaisen rahoituksen ja työn hinnan kautta. EU:n tulisi terävöittää omaa kauppapolitiikkaansa suhteessa Kiinaan ja muihin vastaaviin toimijoihin epäreilujen käytäntöjen kitkemiseksi.

EU:n kauppapolitiikalla on perinteisesti ollut kaksi puolta: avataan uusia kaupankäynnin mahdollisuuksia ja sovitaan samalla säännöistä, joilla torjutaan näiden mahdollisuuksien väärinkäyttö työntekijöiden oikeuksia rikkovaan polkumyyntiin. EU on vaatinut kauppasopimusten osapuolilta sitoutumista

⁵ <https://fi.wfp.org/tiedotteet/covid-19-tulee-kaksinkertaistamaan-ruokakriisin-kohtaavien-ihmisten-maaran-ellei>

⁶ <https://futurion.se/om-facket-inte-fanns-en-kontrafaktisk-analys/>

Kansainvälisessä työjärjestössä (ILO) määriteltyjen työntekijöiden perusoikeuksien kunnioittamiseen⁷.

Perusoikeuksia koskevien sitoumusten seurantaan on luotu kansalaisyhteiskunnan seurantamekanismeja, joissa ammattiyhdistysliikekin on mukana. Yksi tärkeä asia on kuitenkin jäänyt puuttumaan: kauppasopimuksiin on jatkossa kirjattava, että jatkuvat perusoikeusrikkomukset johtavat sovittujen kauppaetujen menetykseen.

On erikoista, että Euroopassa on virinnyt keskustelu mahdollisuudesta käyttää maailman suurimman markkina-alueen asemaa omien tavoitteiden ajamiseksi vasta ilmastokeskustelun myötä. EU:n tulisikin ryhdistäytyä ja toteuttaa tällä hetkellä selvityksessä olevien hiilitullien ohella sanktiointimenettelyt maita vastaan, jotka rikkovat yhteisesti sovittuja sääntöjä, erityisesti työntekijöiden oikeuksien osalta.

Samalla kun kauppapolitiikan sääntöjä tulee tarkistaa sosiaalista vastuuta paremmin huomioiviksi, on erityisesti niissä maissa, joista tuotantoa on siirtynyt merkittävässä määrin nouseviin talouksiin, pohdittava huoltovarmuuden merkitystä. Suomessa ja EU:ssa on harkittava vakavasti, kuinka riippuvaisia haluamme olla häiriöherkistä globaaleista toimitusketjuista. Kriisin jälkeen on arvioitava laajasti, miten voimme pysyvästi palauttaa yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisten välineiden tuotantoa Suomeen ja Eurooppaan.

Keskeiset linjaukset

- Strategisesti tärkeiden alojen tuotantovalmiudet on pidettävä maassa – pelkkään globaaliin logistiikkaketjuun ei voida luottaa.
- EU:n ryhdistädyttävä ja käytettävä vaikutusvaltaansa maailman suurimpana markkina-alueena – maailmankaupan sääntöjä kehitettävä siten, että oikeudenmukaisuus niin ilmaston kuin työntekijöiden oikeuksien osalta saadaan kuntoon.

⁷ <https://www.ilo.org/global/topics/sdg-2030/lang--nl/index.htm>

Eurooppalainen talouspolitiikka kriisinhoidon työkaluna

Epidemian torjunnan ensi askeleet ovat olleet pitkälti kansallisia, mutta niin itse taudin kuin sen taloudellisten seurauksienkin voittamisessa yhteisillä eurooppalaisilla ratkaisuilla on tärkeä rooli. Suomalainen työntekijäkin hyötyy siitä, että Euroopan unioni pysyy yhtenäisenä ja auttaa jokaista jäsenmaataan toipumaan kriisistä.

Eurooppalaista yhteistyötä tarvitaan paitsi pandemian nujertamisessa myös talouden taantumun lyhentämisessä ja työpaikkojen pelastamisessa sekä mahdollisten työelämän heikennysten torjumisessa. Yhden tai useamman jäsenvaltion vajoaminen maksukyvyttömyyteen on uhka myös muille euromaille, viennin toipumiselle ja EU:n yhtenäisyydelle.

Koronarajoitusten, menetettyjen tulojen ja heikentyvän kysynnän synnyttävää taantumaa voidaan hillitä valtion rahalla, jolla tuetaan yrityksiä ja työntekijöitä. Tehokkaillakin taantumaa torjuvilla toimilla on kuitenkin rajalliset vaikutusmahdollisuudet yhdessä maassa, jos EU:n sisämarkkinoiden talouksiltaan yhteen kytkemät maat eivät kaikki kykene riittävään elvytykseen.

Suurelta osin EU:n alueelle suuntautuva suomalainen vienti kärsii vakavasti niin kauan, kun koronan aiheuttama taantuma jatkuu muissa EU-maissa. Siksi Suomen kannalta on tärkeää löytää ratkaisuja, joilla syvä taantuma Euroopassa estetään. Muun muassa Euroopan keskuspankin toimin voidaan varmistaa, etteivät esimerkiksi liiallisiksi nousevat valtionlainojen korot estä jäsenmaita elvyttämästä talouksiaan.

Mitä syvempään ja pidempään taantumaa EU ja Suomi sen myötä sukeltaa, sitä suurempi on paine palkkojen alentamiseen, työsuhdeturvan ja työehtojen heikennyksiin, työttömyys- ja muun sosiaaliturvan heikentämiseen sekä erityisesti pienituloisille elintärkeiden julkisten palvelujen leikkaamiseen. Paine vaikeisiin leikkauksiin kasvaa myös EU:n suunnalta, jos Euroopan unionissa reagoidaan koronakriisistä aiheutuvaan taantumaa samalla tavoin kuin finanssikriisin yhteydessä: jäsenmailta edellytetään julkisen talouden leikkauksia ja palkkakustannuksia alentavia työmarkkinajoustoja. Jos sen sijaan unionissa löydetään yhteisymmärrys taantumien torjumisesta koordinoitulla elvytyksellä ja tulevaisuusinvestoinneilla sekä palkansaajien ja työttömien ahdingon helpottamisella, paine heikennyksiin on Suomessakin pienempi.

Euroopan komissio luopui tänä vuonna veloitteestaan periä EU-mailta takaisin Euroopan rakenne- ja investointirahastoista suoritettua käyttämättä jääneet ennakkomaksut. Suomen osuus on 24 miljoonaa euroa. Lisäksi vakaus- ja kasvusopimuksen poikkeuslauseke aktivoitiin. Tämän tarkoituksena on reagoida kriisiin nopeasti lisäämällä jäsenmaiden finanssipoliittista liikkumavaraa. Komissio on hyväksynyt tilapäiset puitteet, joiden avulla EU-maat voivat hyödyntää valtiontukisääntöjen tarjoamaa täyttä joustovaraa ja tukea talouttaan koronavirusepidemian takia.

SAK:n mielestä ei ole Suomen tai EU:n etu, että tässä kohtaa asetutaan komission ehdotuksia vastaan. Elvytyspaketti on saatava mahdollisimman nopeasti ja järkevästi läpi. Koronakriisin hoidossa tulisi olla pragmaattinen ja ottaa huomioon ratkaisun käytännön vaikutukset euroalueen talouteen. Euroalue tarvitsee investointeja talouden kuopasta ylös pääsemiseksi ja ratkaisuksi ehdotettu elpymisrahasto on tähän oiva työkalu. Rahastosta hyöttyy myös Suomi, kun se saa suoraan varoja omien investointiensa rahoittamiseen.

Huoli yhteisvastuun kasvusta on pienempi kuin talouden pitkittynyt täyspysähdys. EU:lla on jo velkaa eri instituutioiden, kuten Euroopan investointipankin kautta. Suomella on pääomaa kiinni näissä instituutioissa, joten yhteisvastuun kasvattaminen ei ole edes erityisen uusi ratkaisu.

Velan kasvun pelko ei ole nyt tarkoituksenmukaista. Velan hoidolle on ehdotettu monia luovia ratkaisuja, kuten velan alaskirjaamista, ikuisuuslainoja tai keskuspankkirahoitusta. Lisäksi osa Suomen velasta on niin sanotusti velkaa itselle eli keskuspankin omistuksessa. Velan määrän kasvu ei ole vaarallista, kun korot ovat alhaalla. Nyt on tärkeämpää keskittyä koko euroalueen elvyttämiseen kuin ennen aikaiseen velan vastaiseen taisteluun.

Keskustelua elvytyksen rahoituksesta jäsenmaiden ja komission välillä on käyty viikkoja. Rahasto toimii niin, että EU:n monivuotinen rahoituskehys on sen takaaja. EU:n budjetin omien varojen osuutta nostetaan kahteen prosenttiin bruttokansantuotteesta. Suhteellisesti EU-budjetti ei kasva paljon (1 100 miljardiin euroon), mutta Ison-Britannian lähdön myötä jäsenmaiden maksuosuudet kasvavat.

Lisäksi on edelleen avoinna, tuleeko rahastosta tukia vai lainoja jäsenmaille. Ursula Von der Leyen, Emmanuel Macron ja Angela Merkel ovat osaltaan puhuneet siitä, että rahastosta tulee vain tukimuotoinen. Laina olisi jälleen uusi kuorma jo olemassa olevien velkataakkojen päälle.

Tilanne on haastava EU:lle. Finanssikriisin aikana ilmenneet rakenteelliset ongelmat ja yhteisvastuuseen jyrkän erimielisesti suhtautuvat jakolinjat vaikeuttavat kriisin tehokasta hoitoa samalla, kun epäluulo euroa ja koko EU:ta vastaan kasvaa.

SAK:n näkemyksen mukaan koronakriisin hoidossa tulisi olla luova siten, että jäsenvaltioiden kyky hoitaa akuuttia kriisiä sekä elvyttää talouksiaan pidemmällä aikajänteellä ei vaarannu. Käytännössä tämä vaatii osittaista uudelleenajattelua suhteessa velkaan. Yksi esillä ollut vaihtoehto on mitätöidä osa kriisin aikana syntyneestä velasta.

Euroopan keskuspankki EKP omistaa lähes kolmasosan euroalueen valtioiden velasta. Yksi ratkaisu olisi kirjata keskuspankkiomisteinen valtiovelka sovituilta osin alas. Tämä tarkoittaisi sitä, että jäsenmaiden lainan takaisinmaksuvelvollisuus EKP:lle mitätöitäisiin. Toinen vaihtoehto olisi valtioiden ikuisuuslainat, jotka EKP ostaisi eikä niitä tarvitsisi täten koskaan maksaa takaisin. EU:n vakaus- ja kasvusopimuksen näkökulmasta ratkaisu olisi hyvä, sillä osa veloista

kuittaantuisi ja näin lisäisi talouspoliittista liikkumavaraa. Toisaalta EU:n alijäämä ja velkarajoitukset eivät tule todennäköisesti säilymään enää nykyisellään. EU-tasolla on myös harkittava pysyvää korkeampaa velkakattoa.

Hyperinflaation vaara on marginaalinen, sillä se vaatisi luotonannon ja kulutuksen rajua kasvua. Viimeisen kymmenen vuoden aikana olemme nähneet, ettei lisääntyvä rahan määrä järjestelmässä ole kiihdyttänyt inflaatiota. Lisäksi inflaation kasvu on tässä tilanteessa enemmän toivottavaa kuin huoli. Mikäli inflaatio kuitenkin kiihtyisi holtittomasti, EKP voi painaa sitä alas nostamalla korkojaan.

Suomen tulisi suhtautua avoimesti ehdotuksiin, jotka mahdollistavat keskuspankista saatavan nykyistä suuremman rahoituksen jäsenvaltioille, sekä sellaisten sääntöjen kehittämisen, jotka mahdollistavat jäsenvaltioiden oman toimintavapauden. Tarvittaessa on oltava valmius myös tarkastella perussopimuksia edellä mainittujen uudistusten toteuttamiseksi. Keskuspankkirahoituksella jäsenmaat saavat kuitattua vanhaa velkaa ja näin lisää finanssipoliittista liikkumavaraa. Tämä ei poista kuitenkaan sitä, että jäsenmaat tarvitsevat elvytykseen rahoitusta, jota niiden on haettava markkinoilta joko itsenäisesti tai yhdessä euroalueena.

Suomen näkökulmasta on keskeistä, että osallistumme avoimesti yhteisten ja tehokkaiden ratkaisuiden löytämiseen EU-tasolla. Eurokriisin aikainen moraalipaniikki eteläisten jäsenmaiden löperöstä taloudenpidosta ei ole relevantti koronakriisin aikana. Ainoa keino, jolla Suomi ja EU voivat nousta kriisistä verrattain vähin vahingoin, on yhtenäinen ja elvyttävä talouksia tukeva politiikka. Jarruttelu yhteisten vastausten suhteen heikentäisi Suomen talouden toipumista ja söisi koko EU:n legitimitettä. Pahimmillaan se saattaisi vaarantaa koko unionin tulevaisuuden siten, kuten me sen nykyisin ymmärrämme.

Keskeiset linjaukset

- EU:n elvytysrahasto on hyväksyttävä ja käynnistettävä yhtäaikainen EU-laajuinen elvytys
- Euromaiden kriisivelkojen ”mitätöinti” EKP:n kautta harkintaan
- Suomen muutettava suhtautumistaan EU:n yhteisvastuuseen – avoin ja rehellinen keskustelu unionin suunnasta ja tehtävistä tarpeen.

Suomen talous ja työllisyys nousuun elvytyksellä ja aktiivisella elinkeinopolitiikalla

Koronapandemian hoidossa ollaan parhaillaan siirtymässä uuteen vaiheeseen. Erityisesti palvelusektoriin rajusti osunut kysyntäshokki on väistymässä ja ravintolat sekä hotellit avaavat hiljalleen oviaan ympäri maailman – myös Suomessa. Sen sijaan teollisuuden tilanne on edelleen epävarma, koska keskeisten vientimarkkinoiden näkymät ovat epäselvät. Mahdollinen toinen epidemia-aalto voi uhata alkamassa olevaa toipumista, mikäli rajoituksiin joudutaan palaamaan uudelleen.

Suomessa yrityksiä on tuettu kriisissä euromääräisesti katsottuna erittäin runsaasti. Vaikeuksissa oleville yrityksille ja yrittäjille on ohjattu tukea jopa neljä miljardia euroa (taulukko), jonka lisäksi muun muassa Finnveran valtuuksia on nostettu merkittävästi. Kansainvälisessä vertailussa Suomi kuuluu anteliaimmin yrityksiään tukevien maiden joukkoon⁸.

Tukimuoto	milj. euroa
Lomautusten helpottaminen	850
TyEL-alennus	900
Business Finlandin tuet	800
ELY-keskusten tuet	400
Yksinyrittäjätuki	250
Ravintolatuki	120
Yleistuki	600
Tesin pääomitus	150
Yrittäjien työttömyysturva	160
Yhteensä	4 180

Yritystukien kohdentumista on kritisoitu. Hallituksella ei ole ollut mahdollisuutta toteuttaa hyvään lainsäädäntötapaan kuuluvia vaikutusarviointeja ja osa tukieuroista on päätenyt yrityksille, jotka eivät olisi tukea tosiasiallisesti tarvinneet. Tukipäätöksiä voi myös arvostella toteutusjärjestyksestä – kriisin alussa tukea jaettiin liiketoimintaa uudistaviin hankkeisiin ja vasta loppua kohden on otettu käyttöön sellaiset tuet, jotka jaetaan kriisin vuoksi leikkaantuneen liikevaihdon

⁸http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162224/VN_2020_13.pdf?sequence=48&isAllowed=y, sivu 39

pohjalta. Erityisesti ravintola-alan tukia on koskenut myös pitkittynyt kiista tuen muodosta ja tasosta, joka on turhauttanut alan toimijoita.

Toisaalta on kohtuullista todeta, että tukipäätöksiä tehtäessä on toimittu hyvin poikkeuksellisissa olosuhteissa. Tukipäätösten lopullinen vaikutus ja tukien kohdentumisen onnistuminen selvinnevät vasta vuosien päästä, mutta periaate tukipolitiikan taustalla on ollut sinänsä kannatettava – pyrkimällä pelastamaan terveitä ja kehityskelpoisia yrityksiä, on osaltaan voitu torjua hallitsemattoman konkurssiaallon ja suurtyöttömyyden uhkaa. Kriisin hoidossa on jatkossa ensiarvoisen tärkeää, että Suomessa torjutaan työttömyyttä ennen kuin se muuttuu pitkäaikaistyöttömyydeksi.

Talouspolitiikan laajemmassa kuvassa on keskeistä, että kriisin akuutin vaiheen aikana vallinnut salliva suhtautuminen julkisen sektorin aktiivisuuteen finanssipolitiikassa ei kiristy liian nopeasti. Tilannetta arvioi samaan tapaan hallituksen asettama professori Vesa Vihriälän työryhmä, joka esitti raportissaan⁹ voimakasta finanssipoliittista elvytystä kriisistä toipumiseksi.

Vihriälän työryhmän mukaan kannattaa painottaa keinoja, joilla tuetaan kotimaisen kysynnän ja tuotannon vilkastumista lyhyellä aikavälillä ja talouden suorituskykyä pitkällä aikavälillä. Näin ollen työryhmän mukaan elvytyksen pääpaino pitäisi olla erilaisissa julkisissa investoinneissa eikä yleisissä veronkevennyksissä tai etuusparannuksissa.

Aktiivisen finanssipolitiikan merkitystä korostavat myös lähitaloushistorian kokemukset. 2010-luvulla jatkunut perinteinen rahapolitiikalla elvyttäminen ei ole toiminut. Keskuspankkien väljempi rahapolitiikka palveli pääasiassa omaisuusarvojen paisumista sen sijaan, että se olisi kanavoitunut reaalityöväen investointeihin ja työpaikkojen ja hyvinvoinnin luontiin, mitä varten se alkujaan tarkoitettiin. Markkinoilla on ollut rahaa tähänkin saakka, mutta konkreettisiin työllistäviin investointeihin siitä on kanavoitunut suhteettoman pieni osa.

Syitä tähän tilanteeseen ovat olleet muun muassa yksityisen sektorin liian vähäinen riskinottohalukkuus, konkreettisten tuotannollisten tai tuottavuutta parantavien investointien houkuttelemattomuus verrattuna finanssisijoituksiin, sekä valtioiden tiukka talouslinja. Se on estänyt riittävät julkiset investoinnit, jotka olisivat voineet paikata yksityisen sektorin investointien vähyyttä.

Investointien vähäisyys ja siten verrattain heikko tuottavuuskehitys on vaivannut myös Suomea lähes koko 2010-luvun ajan. Suomalaista investointiympäristöä on tehty houkuttelevammaksi useilla toimenpiteillä, kuten poistamalla työnantajien Kela-maksut (2009), yhteisöveroa alentamalla (2014) sekä siirtämällä kilpailukykysovimuksen (2016) yhteydessä työnantajan sosiaalivakuutusmaksuja työntekijöiden maksettaviksi. Vuositasolla yritysten maksutaakkaa on laskettu noin neljällä miljardilla eurolla. Professori Matti Pohjola arvioi tammikuussa

⁹ https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10623/yritystukivaiheen-ja-elvytyksen-jalkeen-tarvitaan-iso-sopeutuspaketti-julkisen-talouden-vakauttamiseksi

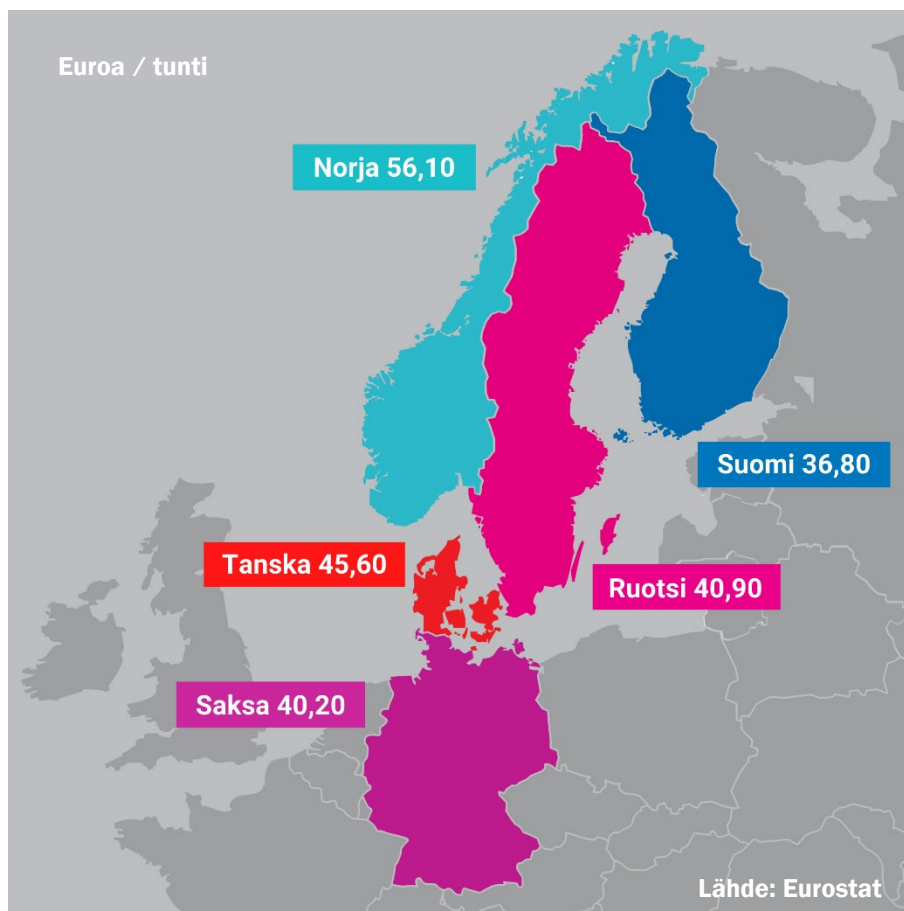
vuonna 2020 julkaistussa raportissaan¹⁰, että Suomi on jäänyt Ruotsista jälkeen erityisesti digitalisaatioinvestoinneissa.

Koska yksin keskuspankkipolitiikan keinot ja jatkuvat työnantajamaksujen alennukset vaikuttavat tehottomilta, on valtio avainasemassa koronakriisin jälkeisessä elvyttämisessä ja investointien toteuttamisessa.

Suomen vuosia kestänyt suosiollinen työllisyyskehitys katkeaa melko varmasti koronakriisiin. Suomen työllisyysaste oli vielä vuoden 2020 alussa 73,4 prosenttia. Sanna Marinin hallituksen tavoitteena oli nostaa työllisyysaste 75 prosenttiin vuoteen 2023 mennessä. Aiempi kehitys ja tavoitteet ovat koronakriisin takia epäolennaisia – hallituksen ja työmarkkinoiden on sopeuduttava uuteen todellisuuteen.

On kuitenkin tarpeen huomauttaa, että Suomi ei kärsi suhteelliseen kilpailukykyyn liittyvästä ongelmasta. Suomen palkkataso on viime vuosina kehittynyt maltillisesti keskeisiin kilpailijamaihin verrattuna. Kuluneen talven työmarkkinakerrokset eivät ole olennaiset muuttaneet kokonaiskuvaa.

Keskimääräiset työvoimakustannukset teollisuudessa vuonna 2018

¹⁰

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162051/TEM_2020_05.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Myös väitteet siitä, että suomalainen työmarkkinajärjestelmä olisi hidas ja kankea, ovat osoittautuneet vääriksi. Työmarkkinaosapuolet osoittivat toimintakykynsä sopiessaan väliaikaisista muutoksista muun muassa työttömyysturvaan ja lomautussäännöksiin, kun yhteiskunnan toimintoja laitettiin pandemian alla kiireellä kiinni.

Pidämme vastuuttomina kriisin kuluessa kuultuja puheenvuoroja, joiden mukaan nyt olisi aika toteuttaa kauan kaavailtuja heikennyksiä työehtoihin ja työntekijöiden asemaan. Puheet tuntuvat erityisen röyhkeiltä tilanteessa, jossa valtio tukee suomalaisia yrityksiä miljardeilla euroilla, ja samaan aikaan sadat tuhannet suomalaiset työntekijät ovat pitäneet yhteiskunnan toimintoja käynnissä, usein jopa oman ja läheistensä terveyden vaarantaen.

Kotimaisessa talous-, työllisyys- ja elinkeinopolitiikassa tulee kriisin aikana ja myös sen jälkeen keskittyä tukemaan taloudellista toimeliaisuutta kaikin käytettävissä olevin tavoin. Erityisen toivottavaa on sellaisten investointien tekeminen, jotka paitsi luovat konkreettisesti uutta työtä, myös tukevat perusteltujen tavoitteiden saavuttamista kaikissa tilanteissa.

SAK:n keskeiset ehdotukset jakautuvat neljään osaan – verotukseen, investointeihin, yritystukiin sekä työllisyyttä tukeviin toimiin, kuten osaamisen kehittämiseen ja työllisyyspalveluihin.

Keskeiset linjaukset

- Suomessa ja Euroopassa on ryhdyttävä välittömään valtiovetoiseen investointipainotteiseen elvytykseen talouskasvun uudelleenkäynnistämiseksi ja pitkän aikavälin tuottavuuspotentiaalin lisäämiseksi.
- Suomi ei kärsi kustannuskilpailukykyongelmasta – suomalaisen työn hinta on kilpailukykyinen suhteessa keskeisiin kilpailijamaihin.

Ilmasto- ja ympäristöinvestoinnit sekä oikeudenmukainen siirtymä

Suomen hallitus kokoaa parhaillaan sektorikohtaisia¹¹ ilmastotiekarttoja, joiden avulla on tarkoitus selkeyttää kunkin toimialan polku kasvihuonekaasupäästöjen leikkaamisessa. Alustavien tulosten perusteella Suomen sähkönkulutuksen ennakoitaan jopa tuplaantuvan vuoteen 2050 mennessä, kun sähköllä korvataan fossiilisia polttoaineita, erityisesti liikenteessä ja teollisuudessa. On kyseenalaista kannustaako nykyinen sähkömarkkinamalli ja päästökauppajärjestelmä riittävästi uuden tuotantokapasiteetin rakentamiseen.

Ilmastonmuutoksen torjuntaa nopeuttavista teknologioista kaikki eivät ole vielä kilpailukykyisiä. Esimerkiksi merituulivoima, synteettisten polttoaineiden valmistus ja kaukolämpöä tuottavat pienydinvoimalat ovat potentiaalisia lisäkeinoja ilmastopäästöjen leikkaamisessa. Kypsyäkseen nämä teknologiat tarvitsevat valtion tukitoimia.

Mikäli ilmastotoimenpiteitä tahdotaan kiirehtiä, on valtion otettava aktiivisempi rooli esimerkiksi tuotekehitykseen ja pilottilaitoksiin panostamalla. On myös punnittava mahdollisuudet perustaa uusia valtionyhtiöitä edistämään uusien teknologioiden yleistymistä. Tarvittavat instrumentit ovat jo olemassa muun muassa tulevan Ilmastorahaston (Vake) ja Teollisuussijoituksen (TESI) sekä vientiyriyten valtiontakauksia myöntävän Finnveran muodossa.

Oleellinen osa ilmastollista ja ympäristöllistä kestävyttä vahvistavassa elvytyspolitiikassa ovat panostukset yhdyskuntiin ja liikenteeseen. Kaupunkien merkitys talouskasvun moottoreina on korostunut viime vuosina. Maailman innovaatioista 90 prosenttia syntyy kaupungeissa. Väestö ja työpaikat keskittyvät Suomessakin kasvukeskusten ympärille ja niiden laajentuville työmarkkina-alueille.

Työvoiman liikkuvuuden kannalta on tärkeää kyetä takaamaan kohtuuhintainen asuminen. Se voi tapahtua vain rakentamalla riittävästi asuntoja ja toimivia liikenneyhteyksiä. Maankäytön, asumisen ja liikenteen kattavat MAL-sopimukset ovat keskeinen keino tavoitteen saavuttamiseksi.

Hallitus sai juuri sovittua suurimpien kaupunkien kanssa uusista MAL-sopimuksista vuosille 2020–2031. Sopimukset ovat tärkeä työkalu sen takaamiseksi, ettei rakentaminen ja kaupungistumiskehitys hidastu koronaviruksen seurauksena. Riittävä yksityinen, julkinen ja tuettu asuntotuotanto sekä toimivat liikenneyhteydet pitävät huolen myös siitä, ettei palkansaajien tuloista valu aina vain suurempi osuus asumiseen ja liikkumiseen.

Suomessa on suunnitteilla lukuisia kansalaisia ja elinkeinoelämää hyödyttäviä väylähankkeita. Suurimmat suunnitelmat liittyvät Helsingin, Tampereen ja Turun välisen raideliikenteen kehittämiseen. Näiden hankkeiden tiettyjä vaiheita on

¹¹ Muun muassa sähkö, lämpö, liikenne, teollisuus ja asuminen.

mahdollista käynnistää jo nyt¹². Lisäksi väyläverkostossa (raide, tie ja vesi) on paljon yksittäisiä pienempiä parannus- ja korjaushankkeita, jotka parantaisivat liikenteen sujuvuutta ympäri Suomea ja niiden toteuttaminen elvyttäisi taloutta myös kasvukeskuksien ulkopuolella. Hallituksen tulisi kiirehtiä suunniteltuja infrahankkeita niiden verrattain suurten työllisyysvaikutusten sekä kansantalouden tuottavuutta kehittävän vaikutuksen vuoksi.

Ilmastollisia tavoitteita edistävään elvytyspakettiin on sisällytettävä myös toimia, joilla varmistetaan työntekijöille oikeudenmukainen siirtymä vähähiiliseen yhteiskuntaan. Näin varmistetaan myös työntekijöiden tuki vihreän elvytyksen toimille.

Työ- ja elinkeinoministeriön koordinoimana on aloitettu Suomen energia- ja ilmastosuunnitelmien päivittäminen. Hallituksen pitäisi ottaa palkansaaajat mukaan näiden suunnitelmien valmisteluun, seurantaan ja päivittämiseen. Pelkkä kuuleminen ei riitä.

Näihin suunnitelmiin pitäisi sisällyttää osio, jossa esitetään konkreettisia toimia säällisten, ekologisesti kestävien työpaikkojen luomiseksi ja säilyttämiseksi sekä osaamisen kehittämiseksi. Toinen vaihtoehto on se, että Suomeen laaditaan alueellisten oikeudenmukaisen siirtymän strategioiden lisäksi kansallinen strategia. Näin ilmastotoimien vaikutuksista mahdollisesti taloudellisesti kärsiviä työntekijöitä voidaan auttaa parhaiten, vahvistaa heidän osaamistaan ja parantaa työllistymismahdollisuuksia.

Oikeudenmukaisen siirtymän toiminnalle pitää luoda myös juridiset puitteet. EU:ssa sekä Suomessa valmistellaan parasta aikaa ilmastolakia. Ilmastolakiin pitääkin sisällyttää oma kappale oikeudenmukaisesta siirtymästä, joka pohjaa kansainvälisen työjärjestö ILO:n määritelmään.

SAK:n lokakuun 2019 luottamushenkilöpaneelin mukaan vain 17 prosentilla työpaikoista oli keskusteltu työnantajan ja luottamushenkilöiden kesken siitä, miten työpaikalla voitaisiin toimia ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Jopa neljännes kyselyyn vastanneista ei osannut arvioida lainkaan miten mahdolliset toimet vaikuttavat työllisyyteen tulevaisuudessa. Nämä ovat erittäin huolestuttavia tuloksia ja kertovat ainakin siitä, ettei ilmastoimista päättämistä pidetä yhteistoiminnan piiriin kuuluvana kokonaisuutena. Työntekijöille olisi kuitenkin tärkeää tietää ja päästä vaikuttamaan omilla työpaikoillaan tehtäviin ilmastoinvestointeihin ja ymmärtää niiden vaikutukset muun muassa oman osaamisen päivittämistarpeisiin¹³.

¹² Esimerkiksi Espoon kaupunkirata ja Pasila–Riihimäki II-vaihe.

¹³ <https://www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/ilmastomuutoksen-hillinta-saklaisilla-tyopaikoilla>

Keskeiset linjaukset

- Investoinnit erityisesti ilmastollisesti ja ympäristöllisesti kestävä teknologian ja infran rakentamiseen.
- Raidehankkeet, ympäristöteknologia, korjausrakentaminen sekä yhdyskuntia tiivistävä kaupunki-infrastruktuuri keskeisiä investointikohteita.
- Ilmastotoimien työllisyysvaikutus- ja osaamistarvearviot sisällytettävä kansallisiin ja sektorikohtaisiin ilmastostrategioihin.
- Palkansaajajärjestöt mukaan valmistelevaan, seuraamaan ja arvioimaan Suomen energia- ja ilmastosuunnitelmia.
- Suomessa laaditaan sekä alueelliset että kansallinen oikeudenmukaisen siirtymän strategia.

Työllisyys kasvuun osaamispanostuksilla ja työvoimapalveluita kehittämällä

Koronakriisin aikana yli 200 000 työntekijää on lomautettu. Työttömyyden jyrkkä ja nopea nousu ovat osoittaneet hyvin konkreettisesti, että työttömyysturvajärjestelmämme kaipaa pikaista uudistamista. Työttömyysturvajärjestelmää on yksinkertaistettava ja etuuskäsittely olisi automatisoitava niin, että myös tulorekisteriä voidaan täysimääräisesti hyödyntää. Samalla lyhytaikaisen työn tekemisestä ja sosiaaliturvan yhdistämisestä on tehtävä helppoa ja ymmärrettävää. Nämä asiat on syytä ottaa pikaisesti käsittelyyn sosiaaliturvan uudistamisessa.

Ennen koronakriisin alkamista nykyisen hallituksen keskeisimpiä tavoitteita olivat työllisyysasteen nostaminen 75 prosenttiin ja päätösperusteisesti 60 000 uuden työpaikan synnyttäminen hallituskauden aikana. Koronakriisin aiheuttaman työmarkkinashokin takia työllisyystavoitetta on syytä arvioida uudelleen. Sinänsä työllisyystavoitteen on oltava korkea jatkossakin, mutta mekaanisen prosenttitavoitteen tai työpaikkojen lukumäärätavoitteen lisäksi on oleellista tarkastella, millaista työllisyyttä Suomeen tavoittelemme. Nyt työnsä menettävien laajamittainen siirtyminen esimerkiksi aiempaa selvästi heikommille työehtoilta ei palvele yhteiskuntaa tai ihmisiä itseään. Lisäksi Sanna Marinin hallitusohjelmassakin todetaan, että 75 prosentin tavoite pätee ainoastaan ”normaalin kansainvälisen ja siitä heijastuvan kotimaisen talouskehityksen oloissa”¹⁴.

Keskeisen lähtökohdan suomalaisessa työelämässä ja hyvinvointiyhteiskunnassa on oltava se, että työllä tulee toimeen. SAK ehdottaa, että hallituksen

¹⁴

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

työllisyystoimissa painotus tulee siirtää kohti tuottavuuden ja laadukkaan työllisyyden kehittämistä pelkän työllisyyden kasvattamisen sijaan. Siksi on myös tarpeen arvioida hallituskauden alussa asetettujen työllisyystyöryhmien työtä. Työryhmät eivät ole kyenneet työskentelemään kriisiaikana normaalisti, ja kriisin jälkeisessä ajassa on syytä painottaa erityisesti osaamistason nostoa, työhyvinvoinnin parantamista ja sitä kautta myös työn tuottavuuden parantamista. Emme voi jättää huomiotta pitkään työttöminä olleita, joilla oli jo ennen kriisiä vaikeuksia työllistyä esimerkiksi työkyvyn ongelmien takia.

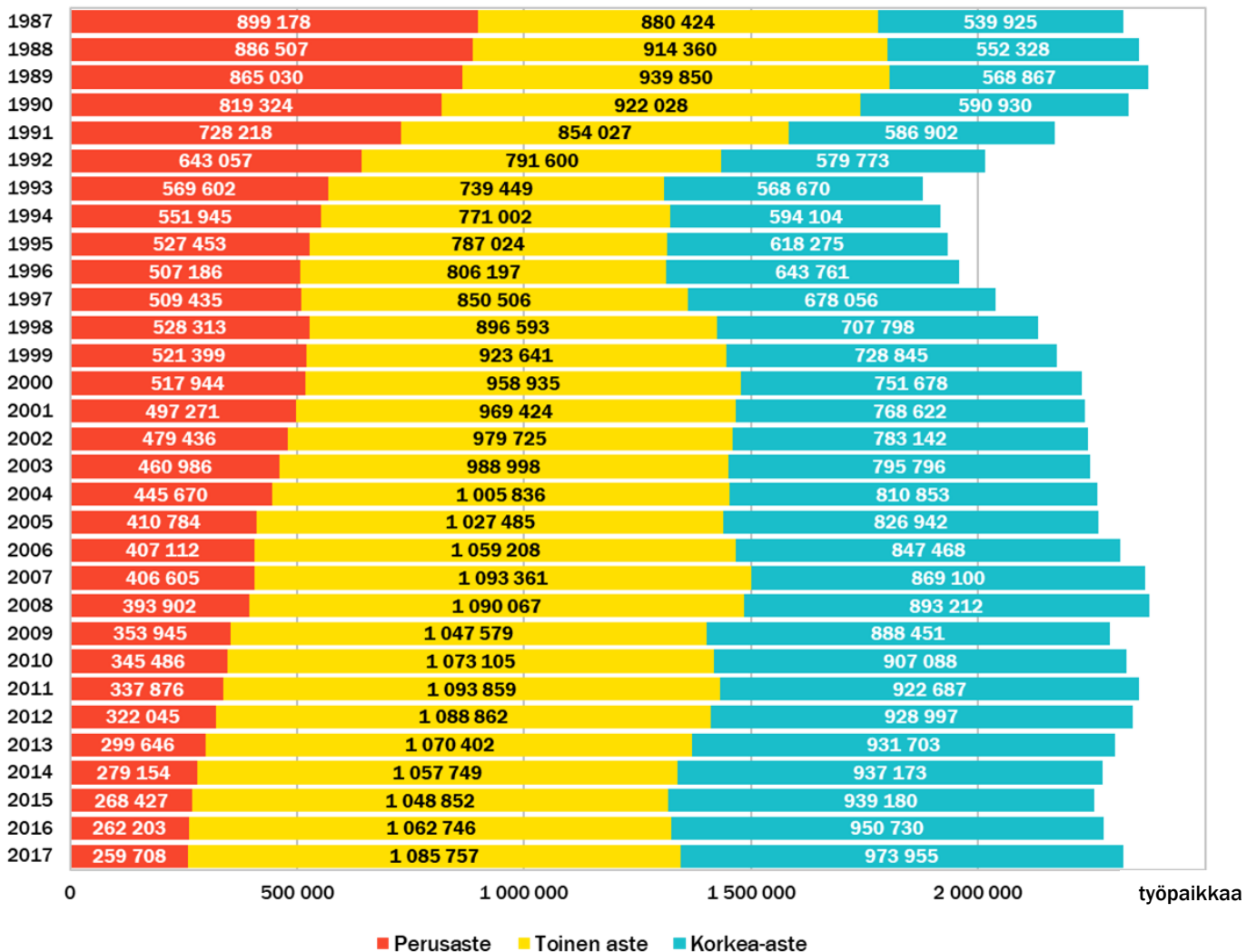
SAK pitää tärkeänä, että osaamisen vahvistaminen on osa kriisin hoitoa. Osaamiseen ja laadukkaaseen työmarkkinajärjestelmään panostamalla estetään luisuminen heikommin turvattuihin ja palkattuihin matalan tuottavuuden töihin. Tällainen tilanne hidastaisi tuottavuuskehitystä sekä tuottaisi pienemmät verotulot, joita tarvitaan tulevaisuudessa niin hyvinvointivaltion ylläpitoon ja investointeihin kuin velanhoitoon.

Tästä syystä kestävien investointien ja yritystukien rinnalle tarvitaan paitsi voimakasta panostusta koulutuspolun alkuun, myös lisäpanoksia työntekijöiden osaamisen täydennys-, muutos- ja uudelleen koulutukseen. Työvoiman osaamistason vahvistaminen sekä opinpolun jälkeisen syrjäytymisen mahdollisimman tehokas estäminen ovat parhaat välineet estää työttömyyttä ja mataliin palkkoihin ja heikkoihin työehtoihin perustuvia työmarkkinoita.

Elvytyksen ensimmäisessä vaiheessa on perusteltua kohdentaa koulutusta niiden toimialojen työntekijöihin, joille koronakriisin työllisyysvaikutukset ovat olleet haitallisimmat. Samalla vähäisen pohjakoulutuksen omaavat työntekijät ovat erityisesti koulutuksellisten lisäpanostusten tarpeessa, sillä he ovat suurimmassa riskissä menettää työnsä. Vähäistä osaamista vaativat työpaikat ovat vähentyneet Suomesta trendinomaisesti 1990-luvulta saakka.

Korkeakoulun käyneiden osalta työllisyysaste on Suomessa vuonna 2017 lähes 85 prosenttia, kun toisen asteen koulutuksen suorittaneiden työntekijöiden työllisyysaste oli noin 70 prosenttia. Pelkän perusasteen varassa olevien työntekijöiden työllisyysaste oli puolestaan vain 44,1 prosenttia.

Työpaikkojen muutos koulutusasteen mukaan 1987–2018

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

Työllisyysasteen laadukkaaseen kasvattamiseen ei ole nopeita keinoja. Keskeistä on tukea tuottavuuden kehittymistä ja laadukkaiden työpaikkojen syntymistä. Suomessa tulee työttömyyden hoidossa panostaa huomattavasti nykyistä enemmän osaamisen kehittämiseen.

Ensimmäinen keskeinen keino on oppivelvollisuuden pidentäminen. Työelämän osaamisvaatimusten näkökulmasta toisen asteen tutkinnosta on tullut vähimmäistaso, jota ilman työmarkkinoille kiinnittyminen on heikkoa. Koulutusaste korreloi vahvasti työllisyysasteeseen ja lisäksi myös työuran pituuteen ja tulotasoon.

Oppivelvollisuuden pidentäminen ehkäisee opintojen keskeyttämistä ja auttaa nuoria kiinnittymään työmarkkinoille ja yhteiskuntaan. Pidempi oppivelvollisuus vähentää koulupudokkaiden määrää, lisää halukkuutta jatkokoulutukseen, vähentää työttömyyttä ja parantaa odotettavissa olevaa tulotasoa. Jo nyt

Suomen oppivelvollisuus on eurooppalaisessa vertailussa maanosan lyhyimpiä. On siten ensiarvoisen tärkeää, että hallitus pitää kiinni oppivelvollisuuden pidentämisestä.

Laadukkaan työllisyyden ja korkean työllisyysasteen ylläpito edellyttävät työntekijöiden taitojen kehittämistä läpi työurien. Etenkin talouskriisistä toipumisessa, panostukset osaamisen ylläpitoon ja kehittämiseen ovat keskeisiä elvytystoimia, jotka tuottavat lisäarvoa yhteiskunnalle sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Jatkuvan oppimisen uudistuksessa pitää huolehtia siitä, että koulutuksen rahoitus turvataan ja sitä kohdennetaan erityisesti koulutuksessa aliedustettujen ryhmien osaamisen kehittämiseen. Uudistus tarvitsee mahdollisesti myös työ- ja sosiaaliturvalainsäädännön kehittämistä, jotta kaikilla on mahdollista opiskella työpaikasta riippumatta ja ilman pelkoa henkilökohtaisen talouden romahtamisesta.

Muutosturvaa on kehitettävä. Se on koronakriisin oloissa hyödyllinen työkalu, jonka avulla työttömäksi joutunut voisi kehittää osaamistaan ja näin nopeuttaa uudelleentyöllistymistään. Muutosturva tarjoaa irtisanotuille tilaisuuden osallistua työnantajan kustantamaan, työllistymistä edistävään valmennukseen tai koulutukseen. Koulutuksen enimmäiskesto tulisi pidentää nykyisestä yhdestä kuukaudesta kahteen kuukauteen ja siihen oikeuttavan työhistorian kestovaatimusta tulisi lyhentää viidestä vuodesta kahteen vuoteen. Lisäksi muutosturvan tulisi koskea myös alle 30 työntekijää työllistäviä yrityksiä.

Osaamisen lisäksi suomalaiset työvoimapalvelut on saatava kuntoon. Palveluiden uudistaminen on koronakriisin aiheuttaman talousshokin vuoksi entistä kriittisempää, niin lyhyellä kuin pitkälläkin aikavälillä. Hallitus päätti lisätä työvoimapalveluiden resursseja 60 miljoonalla eurolla 2. kesäkuuta sovitussa lisätalousarviossa. Suunta on oikea, mutta riittämätön. Työvoimapalveluiden tukemiseen tulisi osoittaa vähintään 200 miljoonaa euroa. Panostuksella on mahdollista vastata mahdolliseen työttömyysaaltoon sekä nostaa työvoimapalveluiden rahoitusta kohti pohjoismaista tasoa. Panostukset heijastuvat pitkällä aikavälillä myös työllisyysasteeseen.

Työvoimapalveluiden kehittämisessä on jatkossa syytä siirtää painopistettä kohti työttömien henkilökohtaisempaa palvelua ja ottaa tavoitteeksi, että jokainen työnhakija tavataan kasvotusten heti työttömyyden alkuvaiheessa. Näin on mahdollista kartoittaa henkilön osaaminen, työkyky ja hänelle sopivat avoinna olevat työpaikat sekä tehdä yksilöllinen työllistymissuunnitelma. Tutkimukset osoittavat, että työttömien henkilökohtaisella ohjauksella ja neuvonnalla sekä työnhaun tukemisella on myönteisiä työllisyysvaikutuksia¹⁵.

¹⁵ Työpoliittinen aikakauskirja 3/2019

Keskeiset linjaukset

- Työllisyyden määrällisen kasvun lisäksi tarvitaan työelämän laatua ja tuottavuutta.
- Työllisyyttä nostetaan tehokkaimmin panostamalla etenkin matalasti koulutettujen osaamiseen.
- Oppivelvollisuutta pidennettävä, jatko- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia parannettava ja muutosturvan piiriin pääsyä helpotettava.
- Lyhyellä aikavälillä työvoimapaalveluiden tukemiseen tulisi osoittaa vähintään 200 miljoonaa euroa.
- Työttömien palveluja kehitettävä kohti henkilökohtaista palvelua.

Yritystuet

Yhteiskunnan avautuessa yritystuissa tulee siirtyä vaikuttavuudeltaan sellaisten tukien jakamiseen, jotka tukevat ihmisten mahdollisimman nopeaa työllistymistä. Esimerkki tällaisesta lakiesityksestä on ravintoloiden uudelleentyöllistämiseen tähtäävä tuki. Kyseisen kaltaisia tukia saatetaan tarvita lisää tulevan kesän ja syksyn aikana.

Työllisyyden kasvattamista ja nopeaa uudelleentyöllistymistä tulisi käyttää keskeisenä kriteerinä uusien tukitoimenpiteiden arvioinnissa. Hallituksen tulisi kuitenkin irtaantua mahdollisimman nopeasti suorista ja vastikkeettomista yritystuista. Sen sijaan valtion pääomasijoitukset ovat hyvä keino turvata kansantalouden kannalta tärkeän liiketoiminnan jatkuvuus ilman, että kustannukset nousevat veronmaksajille kohtuuttomiksi.

Yksi tehokas keino vauhdittaa elpymistä on kohdistaa tuki niin, että se auttaa työntekijöitä palaamaan takaisin työhönsä. Ehdotammekin, että ravintola-alan lisäksi muillekin aloille luodaan nopeasti palkkatuen kaltainen väline tukemaan työllisyyden nopeaa nousua ja yritystoiminnan alkamista, kun pandemian torjumiseksi asetettuja rajoituksia aletaan asteittain purkaa.

Tämä olisi uusi ja väliaikainen työnantajalle maksettava suora rahallinen tuki, jonka tarkoituksena on välttää lomautuksia ja irtisanomisia sekä nopeuttaa lomautettujen, irtisanottujen tai muulla tavalla kriisissä työnsä menettäneiden työntekijöiden palaamista työhön. Tukea vastaanottaneet yritykset eivät saa maksaa osinkoja tuen vastaanottovuonna eivätkä sitä seuraavana vuonna.

Nuorista ja vastavalmistuneista tulee kantaa nyt erityistä huolta, jotta vältetään 1990-luvun laman kaltaiset nuorten työttömyyttä aiheuttavat, koko työuraan vaikuttavat, pitkäkestoiset seuraukset. Tähän yhdeksi ratkaisuksi ehdotamme, että otetaan käyttöön nimenomaan vastavalmistuneille tarkoitettu määräaikainen palkkatuki.

Yritystukien jakamisen ehdoksi tulisi laajemminkin asettaa selkeitä kohtuullisuusehtoja. Tukia saavien yritysten tulisi esimerkiksi pidättäytyä maksamasta johdolle kannustinpalkkioita. Lisäksi tuettujen yritysten osingonmaksu tulisi jäädyttää sekä kieltää yrityksiltä omien osakkeiden ostaminen vuosina 2020–2021. Tukien ulkopuolelle tulisi kategorisesti rajata veroparatiisien kautta toimivat yritykset.

Keskeiset linjaukset

- Yritystukien vaikuttavuus arvioitava työllisyyden kautta.
- Luodaan palkkatuen kaltainen väline nopeuttamaan työhönpaluuta.
- Nuorille vastavalmistuneille luodaan oma määräaikainen palkkatuki.

Veropohjaa tiivistettävä pidemmällä aikavälillä

Veropoliittikan mahdollisuudet vastata ajankohtaiseen kriisiin tai siitä toipumiseen ovat rajalliset. Veropoliittikkaa voidaan hyödyntää erityisesti kriisin siinä vaiheessa, kun siirrytään elvyttävästä politiikasta valtiontaloutta tasapainottavaan politiikkaan. SAK tukee tuolloin uudistuksia, jotka tähtäävät laajoihin veropohjiin ja niiden puitteissa kohtuullisina pysyviin verokantoihin.

Veropohjaa voidaan tulevaisuudessa tiivistää laajentamalla perintö- ja lahjaveron sekä osinkoveron veropohjia. Lisäksi pidemmällä aikavälillä tulisi harkita varallisuusveron käyttöönottoa. SAK pitää mahdollisena ottaa käyttöön viiden prosentin lähdevero ulkomaisten rahastojen ja muiden osinkoveroista vapautettujen yhteisöjen saamille osingoille. Mahdollinen lähdevero on kuitenkin muotoiltava niin, ettei sillä ole haitallisia vaikutuksia eläkkeiden rahoituksessa.

Yleinen verotuksen keventäminen ei tässä tilanteessa ole tehokas taloutta tai työllisyyttä edistävä keino. Kotimaassa ongelma on tällä hetkellä kriisin mukanaan tuoma työpaikkojen raju väheneminen, joka ei parane tukemalla veronkevennyksillä kuluttajien ostovoimaa. Lisäksi tulojen raju lasku esimerkiksi työnsä menettäneiden kohdalla vähentää veronkevennyksien tuloja lisäävää vaikutusta. Nyt tarvitaan työtä ja työpaikkoja, ei veronkevennyksiä.

Lyhyellä aikavälillä poikkeuksen muodostaa arvonlisävero, jota alentamalla kriisistä kärsineillä palvelualoilla voidaan tukea kyseisten alojen elpymistä väliaikaisesti.

Tästä syystä ostovoimaa tulee tukea veronkevennyksien sijaan panostamalla erityisesti uusien työpaikkojen syntymiseen. Tämä voidaan parhaiten varmistaa suorilla julkisilla investoinneilla käynnistämällä. Päätösperäinen elvytys synnyttää

konkreettisia työpaikkoja ja lisää siten myös yksityiselle sektorille suuntautuvaa kulutuskysyntää.

Investointikohteet on valittava siten, että ne vahvistavat suomalaisen yhteiskunnan tulevan kasvun lähteitä sekä potentiaalisen tuotannon tasoa. Käytännössä julkisen sektorin päätösperäisten hankkeiden tulisi kohdistua ilmastollista ja ympäristöllistä kestävyyttä parantaviin teknologia- ja infrastruktuuri-investointeihin, oikeudenmukaiseen siirtymään sekä tuottavuutta ja osaamista parantaviin sosiaalisiin investointeihin.

Keskeiset linjaukset

- Veropolitiikalla ratkotaan pidemmän aikavälin tasapainoa – lähivuosina talouspolitiikan paino on laitettava investointien lisäämiseen.
- Veropolitiikalla (esim. määräaikainen alv-alennus) voidaan tukea kriisistä kärsineitä matkailu- ja ravintola-alaa.
- Pidemmällä aikavälillä veropohjaa on tiivistettävä ja harkittava myös uusia verotuksen kohteita, jotka voidaan toteuttaa oikeudenmukaisesti.

Johtopäätökset / loppusanat

Kirjailija Nassim Nicholas Taleb on popularisoinut käsitteen mustasta joutsenesta. Musta joutsen tarkoittaa yllättävää yhteiskunnallista tapahtumaa tai mullistusta, joka muuttaa dramaattisesti maailmaa ja sen järjestystä lähes yhdessä yössä. Koronakriisiä voi pitää tällaisena tapahtumana vaikkei globaali pandemia erityisen yllättävä ehkä ollutkaan.

Odottamatonta on sen sijaan ollut pandemian aiheuttamat vaikutukset ihmisten elämään esimerkiksi kansalaisvapauksien rajoitusten muodossa. Niin ikään kriisin taloudelliset vaikutukset ovat olleet odottamattomia – kriisi on sairastuttanut yhä uusia toimialoja, joiden alttiutta koronan kaltaiselle taudille ei kyennyt kukaan ennakoimaan ennen kriisin puhkeamista.

Kriisi on myös koetellut maailman maiden yhteiskuntajärjestystä ennennäkemättömällä tavalla. Toistaiseksi näyttää siltä, että kriisistä ovat selviämässä parhaiten maat ja alueet, joissa ihmisten ja työntekijöiden turvaverkot ja palvelut ovat kunnossa. Sosiaalisten turvaverkkojen merkitys vain korostuu, mikäli kriisi pitkittyy.

Suomi on toistaiseksi selvinnyt kriisistä kohtuullisen hyvin, vaikka huoli kymmenien tuhansien lomautettujen ja irtisanottujen tulevaisuudesta on suuri. Suomen hallitus ja työmarkkinajärjestöt ovat osoittaneet, että ne kykenevät kriisin keskellä määrätietoiseen ja nopeaan toimintaan. Näin on toimittu esimerkiksi yritysten ja työntekijöiden tukemisen suhteen.

Tarvitsemme samanlaista määrätietoisuutta tulevina kuukausina ja vuosina, kun Suomea nostetaan takaisin jaloilleen. On selvää, että me kaikki osallistumme kriisin kustannusten maksamiseen. On kuitenkin tärkeää, että se tapahtuu oikeudenmukaisella tavalla – ei esimerkiksi sälyttämällä laskua kriisin etulinjassa seisseille työntekijöille heidän työehtojaan heikentämällä.

On esitetty huolia siitä, että meidän ei tulisi jättää velkojamme tulevien sukupolvien maksettaviksi. On selvää, että Suomi on jatkossakin vastuullisen taloudenpidon maa. Tulevina vuosina se kuitenkin tarkoittaa sitä, että Suomi ja Eurooppa saadaan takaisin jaloilleen vahvalla elvyttävällä politiikalla. Vain siten voimme jättää tuleville sukupolville yhteiskunnan, jossa on kattavat palvelut ja joka tulevaisuudessakin on vaalimisien arvoinen.

Ei ole sattumaa, että vuosi toisensa jälkeen Suomi ja muut pohjoismaat ovat kärkisijoilla onnistuneimpien valtioiden kansainvälisessä vertailuissa. Pohjoismaissa on kehitetty maailmanhistorian toimivin yhteiskuntarakenne, joka perustuu korkeatasoiseen osaamiseen, tasa-arvoon, yhdessä sopimiseen sekä laajoihin ja kattaviin palveluihin.

Tämä puheenvuoro on Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön näkemys siitä, miten voimme taata Suomen menestystarinan jatkuvuuden myös koronan jälkeisenä aikana. Kriisi muuttaa maailmaa varmasti vielä useilla ennakoimattomilla tavoilla, mutta uskomme vakaasti siihen, että oikeilla valinnoilla se aika voi olla epävarmuuden sijaan paremman normaalin aikaa.